

Αρχές φιλοσοφίας
Κεφάλαιο 6^ο
Αξιολογώντας την πράξη

Ενότητα 2^η – 3^η

Απορίες και ενστάσεις για το πρόβλημα της ηθικής σκέψης και πράξης

Η δικαιολόγηση της ηθικής στάσης ζωής

Παρουσίαση Δοϊρανλή Άννα, φιλόλογος

Πολλοί πιστεύουν πως η ηθική φιλοσοφία είναι μάταιο εγχείρημα, επειδή:

- α)** οι ηθικές κρίσεις είναι καθαρά **υποκειμενικές, συναισθηματικές** αντιδράσεις
- β)** τα κριτήρια της ηθικής αξίας είναι σχετικά και ποικίλλουν ανάλογα με την **εποχή**, τον **πολιτισμό** και την **κοινωνία**
- γ)** τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι τελείως **εγωιστικά**
- δ)** **δεν** πράττουμε ποτέ πραγματικά **ελεύθερα** και γι' αυτό δεν είμαστε υπεύθυνοι για τις πράξεις μας
- ε)** **δεν** έχει κανείς λόγο να υιοθετήσει μια **ηθική** στάση ζωής

Ας συζητήσουμε τις επιμέρους θέσεις ...

Μήπως η ηθική είναι υποκειμενική υπόθεση;

Φρανθίσκο Γκόγια, 1814

Η 2α Μαΐου 1808

Ο πίνακας απεικονίζει μία σκηνή που εκτυλίχθηκε κατά την Εξέγερση της δευτέρας Μαΐου του 1808

Φρανθίσκο Γκόγια, 1814

Η 3η Μαΐου 1808

Ο Γκόγια θέλησε να τιμήσει τη μνήμη της Ισπανικής αντίστασης στο στρατό του Ναπολέοντα κατά τη διάρκεια της κατοχής του 1808 κατά τον πόλεμο της Ιβηρικής Χερσονήσου

Είναι δυνατόν η «πράξη» του πολέμου να ιδωθεί από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ως προς την ηθική της διάσταση;

Μήπως η ηθική είναι υποκειμενική υπόθεση;

Η εκτέλεση του Μαξιμιλιανού, Édouard Manet

Είναι δυνατόν ο τουφεκισμός ενός ανθρώπου να έχει άλλη «ανάγνωση»;

Το 1864 ο γαλλικός στρατός καταλαμβάνει το Μεξικό. Ο Ναπολέων Γ παραχωρεί το στέμμα στον Μαξιμιλιανό, που ανήκε στην οικογένεια των Αψβούργων. Το μεγαλύτερο μέρος του λαού, όμως, δεν τον αναγνώριζε ως νόμιμο βασιλιά και παράλληλα πραγματοποίησε ανταρτοπόλεμο ενάντια στο γαλλικό στρατό. Με την αποχώρηση του γαλλικού στρατού ο Μαξιμιλιανός δικάστηκε και αποφασίστηκε να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου.

Οι στρατιώτες που δεν θυμίζουν Μεξικανούς φορούν στολή παρόμοια με τη γαλλική: ένας υπαινιγμός για την ευθύνη του Ναπολέοντα Γ' για το γεγονός.

Μήπως η ηθική είναι υποκειμενική υπόθεση;

Πάμπλο Πικάσο, Σφαγή στην Κορέα, 1951

**Υπάρχουν ηθικοί κανόνες στον πόλεμο;
Μπορεί η ηθική να είναι υποκειμενική
υπόθεση;**

Η ανάμνηση του Μανέ και του Γκόγια είναι ακόμη ζωντανή όταν ο Πικάσο, πολλά χρόνια αργότερα αποφασίζει να απεικονίσει την αιματηρή σύγκρουση της δεκαετίας του 50, ανάμεσα στη Βόρεια και στη Νότια Κορέα.

Η βιαιότητα της στιγμής γίνεται μεγαλύτερη με την τοποθέτηση γυναικόπαιδων στη θέση των θυμάτων και με τη μεταμόρφωση των εκτελεστών σε τρομακτικά μηχανικά τέρατα.

Μήπως η ηθική είναι υποκειμενική υπόθεση;

Διάφορες απόψεις

1η άποψη: Οι ηθικές κρίσεις εκφράζουν προσωπικά συναισθήματα. Αυτά ποικίλλουν από άτομο σε άτομο. Συνεπώς, η ηθική καταντά καθαρά υποκειμενική υπόθεση.

2η άποψη: Όμως στην καθημερινή ζωή συχνά υπερασπιζόμαστε ηθικές πεποιθήσεις με ορθολογικά πειστικά επιχειρήματα.

3η άποψη: Η συναισθηματική βάση της ηθικής σκέψης και πράξης δεν είναι τόσο υποκειμενική όσο φαίνεται.

Χιουμ: οι άνθρωποι «συμφωνούν» ως προς κάποιες ηθικές πεποιθήσεις όχι επειδή πείθονται από ορθολογικά επιχειρήματα, αλλά επειδή διαπνέονται από ένα συναίσθημα συμπάθειας για τους συνανθρώπους τους.

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

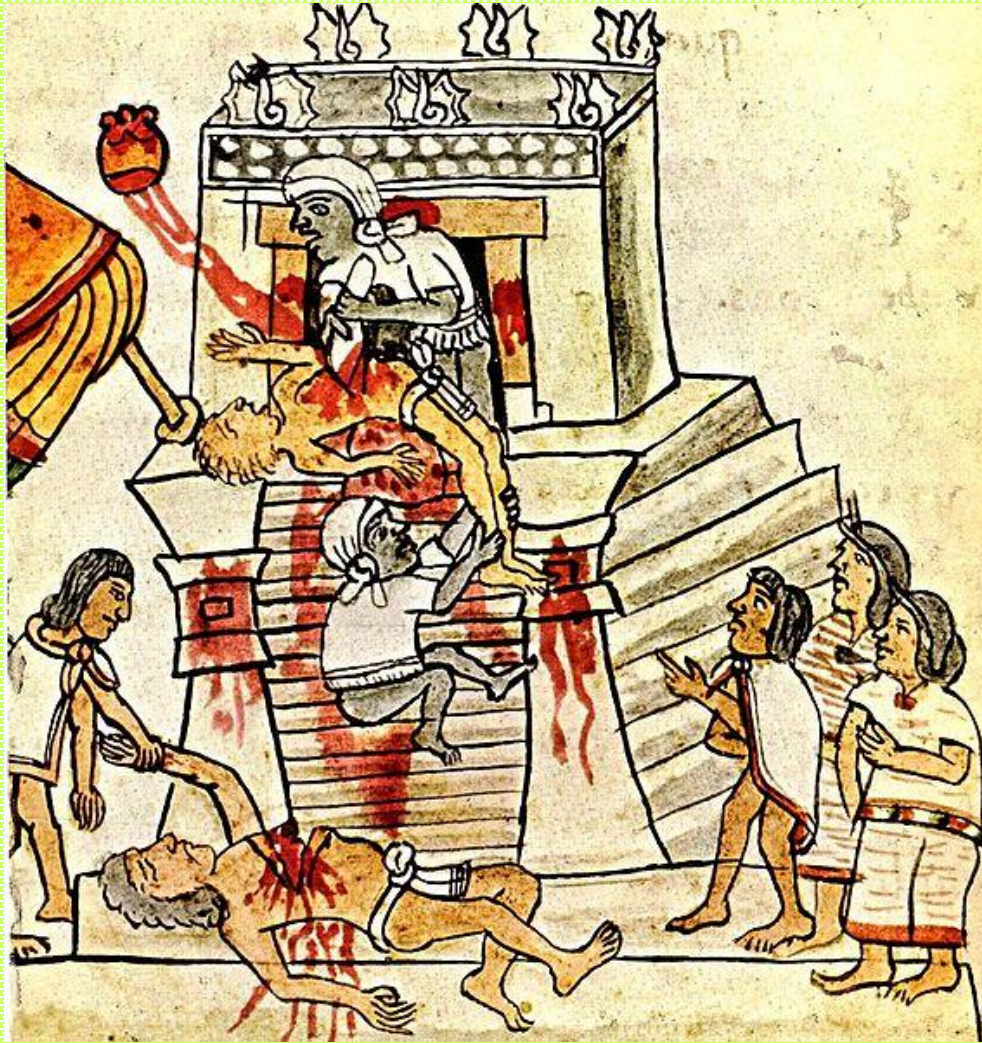

Χαρακίρι, ή Σεπούκου: ιαπωνικός τελετουργικός τρόπος αυτοκτονίας. Καθιερώθηκε από τους Σαμουράι ως μοναδική επιτρεπτή διέξοδο σε περίπτωση ήττας ή ατίμωσής τους.

- **Είναι δυνατόν οι ηθικοί κανόνες να διαφέρουν ανάλογα με την εποχή, την κοινωνία την πολιτισμική ή τη θρησκευτική κοινότητα;**
- **Πώς μπορεί να αξιολογεί την πράξη της αυτοκτονίας ένας χριστιανός και πώς ένας σαμουράι πολεμιστής;**

Πολεμιστής έτοιμος να εκτελέσει χαρακίρι

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

Σκηνή ανθρωποθυσίας

- Οι Αζτέκοι πίστευαν πως οι ανθρωποθυσίες ήταν απαραίτητες για την ύπαρξη του κόσμου και του ανθρώπινου είδους.
- Γίνονταν κάθε μέρα με την ανατολή του ηλίου στην κορυφή των ναών-πυραμίδων, και ήταν γνωστές ως "Ανθισμένος Θάνατος".

Πώς αξιολογεί ένας σημερινός άνθρωπος την πράξη της ανθρωποθυσίας και πώς ένας της εποχής και της κουλτούρας των Αζτέκων;

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

The Universal Declaration of Human Rights

Article 4.

No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms.

Article 5.

No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

Σκλαβοπάζαρο στην μεσαιωνική Ευρώπη, Σεργκέι Ιβανόφ

Πώς ερμηνεύεται η αντίφαση του μηνύματος του πίνακα και του κειμένου;

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

Ηθικός σχετικισμός: δεν υπάρχουν αξίες και αρχές που να ισχύουν καθολικά, ανεξάρτητα από την εποχή και τον τόπο εφαρμογής τους.

- Οι ηθικές πεποιθήσεις διαφέρουν ανά τους **αιώνες** και ανάλογα με την **κοινωνία**, την **πολιτισμική** και **θρησκευτική** κοινότητα στην οποία ανήκει κανείς
(π.χ. ανθρωποθυσίες, Σαμουράι, ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα)

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

Κριτική:

- οι αντιτιθέμενες πεποιθήσεις υπόκεινται σε αρχές που αποσκοπούν στην ωφέλεια του συνόλου
- παντού γίνονται σεβαστά ορισμένα αιτήματα εντιμότητας ή δίκαιης οργάνωσης της κοινωνίας

Δηλαδή παρά τις επιμέρους διαφορές υπάρχει κοινό αξιακό υπόβαθρο.

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

Αντιρρήσεις περί ηθικού σχετικισμού:

- **Αν έχει σχετικό κύρος η άποψη** “επειδή οι ηθικές αντιλήψεις διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία, δεν πρέπει οι κοινωνίες να παρεμβαίνουν η μία στην άλλη προσπαθώντας να επιβάλουν τις αρχές και τις αξίες τους”, **τότε** δεν είναι όλοι οι άνθρωποι υποχρεωμένοι να την υιοθετήσουν.
- **Αν έχει απόλυτο κύρος η άποψη**, **τότε** αντιβαίνει προς την ίδια την υπόθεση της αναπόφευκτης σχετικότητας.

Υπάρχουν κοινά ηθικά κριτήρια για όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις εποχές;

- Η ηθική ενδιαφέρεται κυρίως για το *τι θα έπρεπε* να συμβεί και λιγότερο για το τι συμβαίνει.
- Τα κριτήρια ηθικής ορθότητας μπορούν να γίνουν αποδεκτά από επαρκώς πληροφορημένα ορθολογικά άτομα που θα *συνειδητοποιήσουν τη σημασία* της υιοθέτησης μιας ηθικής στάσης ζωής.
- ***Αιώνας της παγκοσμιοποίησης***: η σύγκλιση βασικών ηθικών πεποιθήσεων των συνειδητοποιημένων ατόμων αποτελεί *ρυθμιστικό ιδεώδες* των κοινωνιών.

Μήπως τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς καθαρά
εγωιστικά;

The Works of Mercy 1640, David TENIERS the Younger

Είναι δυνατόν μια «καλή» πράξη να έχει εγωιστικά κίνητρα;

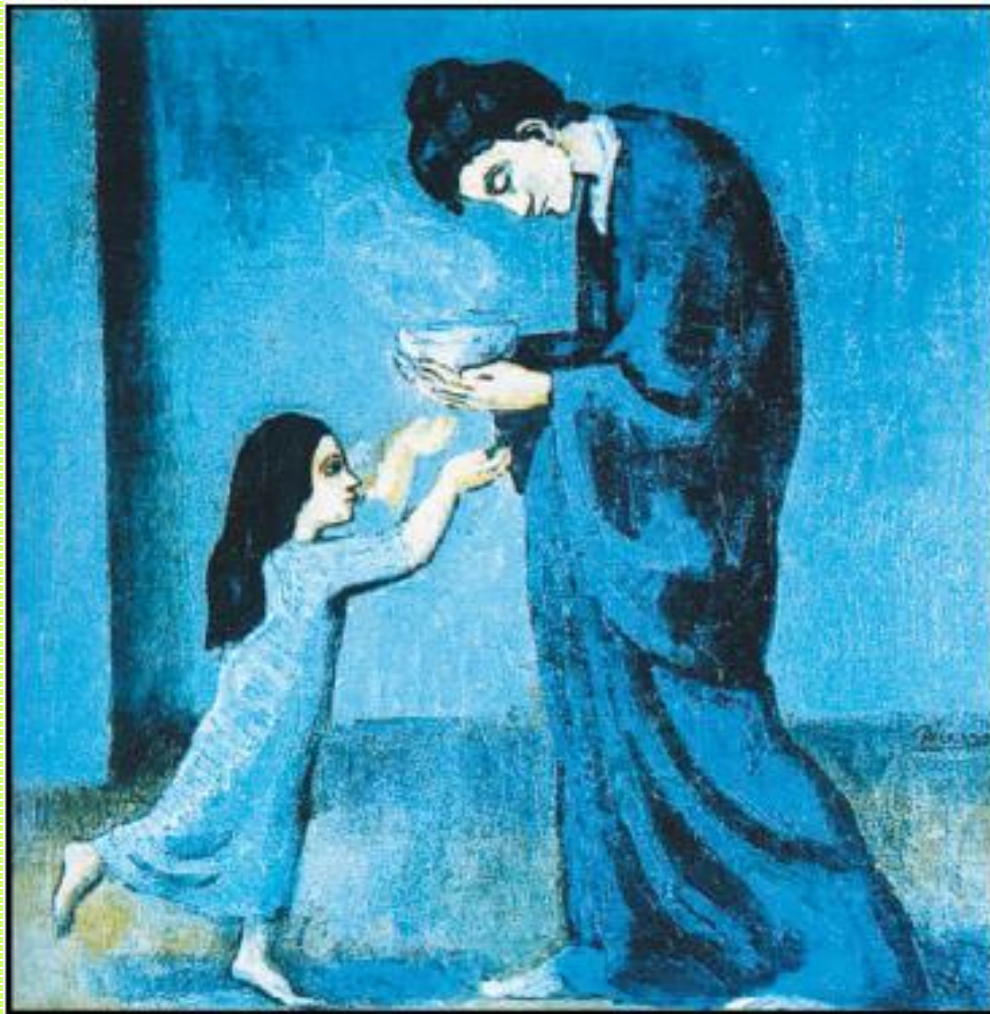
Μήπως τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς καθαρά
εγωιστικά;

Portrait of Sir Francis Ford's Children
Giving a Coin to a Beggar Boy by Sir
William Beechey (c.1793)

*Μήπως στα πλαίσια της
κοινωνικής συμβίωσης
μετρούν οι πράξεις μας
ανεξάρτητα από την
ύπαρξη ή μη
εγωιστικών κινήτρων;*

Μήπως τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς καθαρά
εγωιστικά;

Πικάσο, Η σούπα, 1903

Ο πίνακας εγκωμιάζει τα
χαρίσματα της ευσπλαχνίας
και της προσφοράς

**Μήπως τελικά αυτό
που έχει σημασία
είναι η ίδια
δυνατότητα
αλτρουιστικής
συμπεριφοράς;**

Μήπως τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς καθαρά εγωιστικά;

Περί αλτρουιστικών πράξεων

1η άποψη: Το βαθύτερο κίνητρο κάθε πράξης μας είναι η προσωπική μας ικανοποίηση.

2η άποψη: Μας ενδιαφέρει ο στόχος της πράξης μας.

- Σημασία έχει η δυνατότητα αλτρουιστικής συμπεριφοράς ανεξάρτητα από ένα ενδεχόμενο εγωιστικό κίνητρο.
- Η ηθική απαιτεί σεβασμό στα δικαιώματα των άλλων και ακριβοδίκαιη, ισότιμη μεταχείριση κι όχι εξαιρέτες πράξεις αυτοθυσίας.

Είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και ηθικά υπεύθυνοι για τις πράξεις μας;

Emil Teschendorff, Antigone & Ismene, 1900

Εξετάστε την περίπτωση της Αντιγόνης και της Ισμήνης. Υπάρχουν παράγοντες που να επηρεάζουν τη βούλησή τους; Πώς αντιδρούν τελικά οι ηρωίδες;

Είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και ηθικά υπεύθυνοι για τις πράξεις μας;

*Είμαστε
πραγματικά
ελεύθεροι και
ηθικά υπεύθυνοι
για τις πράξεις μας;*

Jean-Joseph Benjamin-Constant, Antigone au chevet de Polynice, 1868

Είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και ηθικά υπεύθυνοι για τις πράξεις μας;

Καντ:

οι ηθικές αρχές μας πηγάζουν αποκλειστικά από την αυτόνομη λειτουργία του ορθού λόγου και μας επιτρέπουν να ελέγχουμε τις τυφλές εσωτερικές παρορμήσεις μας.

Είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και ηθικά υπεύθυνοι για τις πράξεις μας;

Απόψεις:

- **Προϋπόθεση** για να αναλάβουμε την ευθύνη των πράξεών μας είναι το να ενεργούμε ελεύθερα.
- **Βασική αρχή:** δεν είμαστε ποτέ αληθινά ελεύθεροι (άρα και υπεύθυνοι), διότι σε βαθύτερο επίπεδο οι ενέργειές μας καθορίζονται από δυνάμεις που δεν μπορούμε να ελέγξουμε.

Είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και ηθικά υπεύθυνοι για τις πράξεις μας;

Ντετερμινισμός ή αιτιοκρατία

(φυσικός, βιολογικός, ψυχολογικός, κοινωνικός, ιστορικός):

όλα τα συμβάντα στον κόσμο μας - και οι πράξεις μας δεν αποτελούν εξαίρεση - καθορίζονται αυστηρά από **προηγούμενα συμβάντα** (σύμφωνα με κάποιους φυσικούς, βιολογικούς, ψυχολογικούς, κοινωνικούς, ιστορικούς ή άλλους αιτιακούς νόμους)

Κριτική: το ότι η πραγματικότητα μπορεί να διέπεται από αυστηρούς αιτιακούς νόμους, αναιρεί τη δυνατότητά μας να κρίνουμε την ηθική ποιότητα αποφάσεων και πράξεων;

Είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και ηθικά υπεύθυνοι για τις πράξεις μας;

Ιντετερμινισμός: πρόκειται για **την πλήρη απουσία αιτιακού καθορισμού της βούλησης**. Συνεπώς, δε μας επιτρέπεται να θεωρήσουμε υπεύθυνο κάποιο άτομο.

Κριτική: το άτομο τελικά γίνεται έρμαιο τυχαίων συμβάντων;

Πιο μετριοπαθής άποψη: για τον καταλογισμό ευθύνης του ατόμου σημασία έχει η ύπαρξη εξωτερικών εμποδίων ή παραγόντων τους οποίους δεν μπορεί να ελέγξει (βία, εξαπάτηση, πλύση εγκεφάλου κτλ.). και οι οποίοι επηρεάζουν τη γνώση και τη βούλησή του.

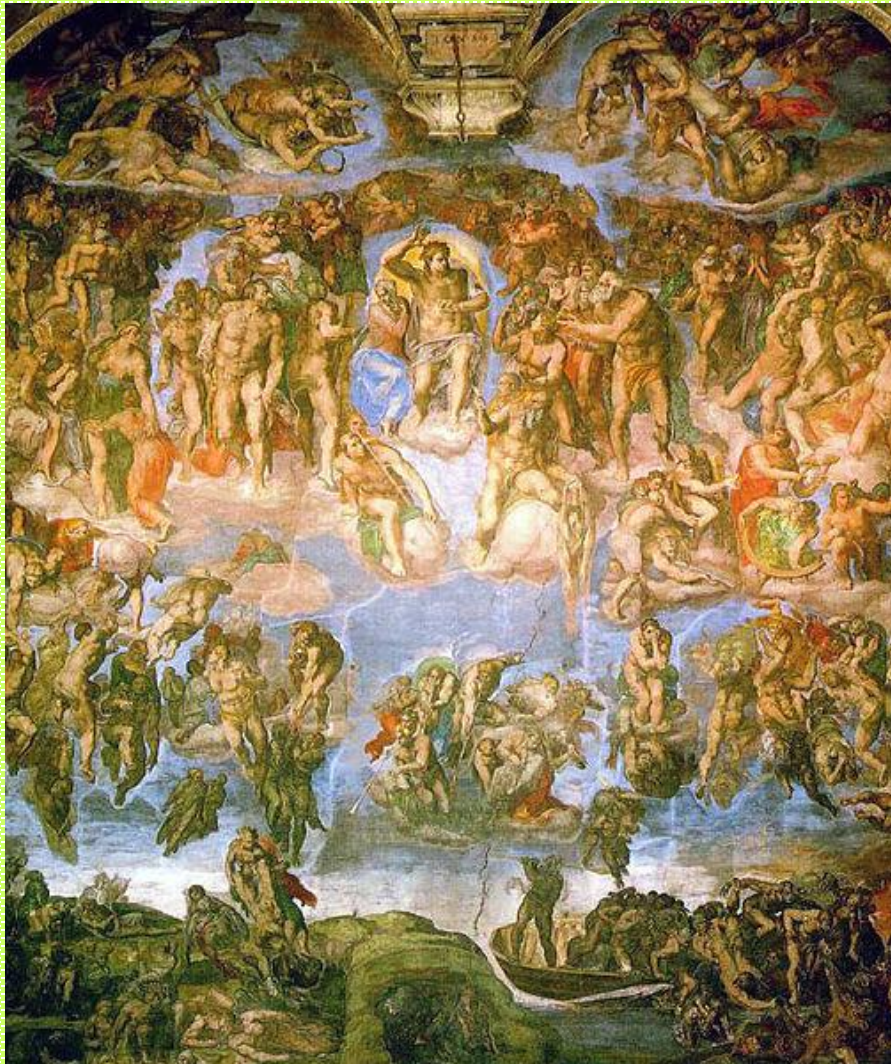
Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

*Αν κάποιος καταφέρει να ωφεληθεί σημαντικά
εξαπατώντας, αδικώντας ή βλάπτοντας τους άλλους
χωρίς να γίνει αντιληπτός, και επομένως χωρίς να
υποστεί οποιαδήποτε συνέπεια, γιατί να μην το
κάνει;*

Πλάτωνας:

ο άδικος άνθρωπος θα πρέπει να σκέπτεται το σοβαρό
ενδεχόμενο της τιμωρίας που τον περιμένει μετά τον
θάνατό του.

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

Αν κάποιος δεν πιστεύει στον Θεό και στη μετά θάνατον ζωή, μπορεί να αδιαφορεί τελείως για οποιαδήποτε ηθική αρχή και να προσπαθεί μονάχα να αποφεύγει τις κυρώσεις της ανθρώπινης δικαιοσύνης και την αποδοκιμασία των συνανθρώπων του;

Μιχαήλ Άγγελος, Δευτέρα Παρουσία, νωπογραφία, 13,7μ. x 13,2μ., Βατικανό, Καπέλα Σιξτίνα.

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

*Μήπως η ηθική είναι ένας υποκριτικός
θεσμός κατασκευασμένος από την
πλειονότητα των αδύνατων, φθονερών και
συμπλεγματικών ατόμων, που προσπαθούν να
εμποδίσουν τη φυσική κυριαρχία των
ισχυρών;*

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

Πλάτωνας: η ηθική στάση ζωής εκφράζει την καλύτερη κατά το δυνατόν ψυχική υγεία, μια μορφή αρμονίας που επιτυγχάνεται όταν ακολουθούμε τις εντολές του ορθού λόγου, ελέγχουμε τα πάθη και τις επιθυμίες μας και φροντίζουμε να μην αδικούμε τους άλλους.

Αριστοτέλης: η καλλιέργεια των αρετών συντελεί στην πραγμάτωση της ευδαιμονίας, στην τέλεια κατάσταση ανάπτυξης των ψυχικών δυνάμεων.

Καντ: τονίζει την αξία της ορθολογικότητας, συσχετίζοντάς τη με τη δυνατότητα της αυτονομίας, και θεωρεί ανορθόλογη την ηθικά εσφαλμένη συμπεριφορά.

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

Ο ρόλος ηθικών αρχών

- **Σε κοινωνικό επίπεδο:** συντελούν στη διατήρηση της συνοχής των ανθρώπινων κοινωνιών.
- **Σε ατομικό επίπεδο:** έχουμε **έμφυτη την τάση** να αναγνωρίζουμε την ανάγκη σεβασμού των συνανθρώπων μας, να ευαισθητοποιούμαστε απέναντι στον πόνο τους και να εκτιμούμε τα πλεονεκτήματα της συνεργασίας μαζί τους (παρά τις τάσεις επιβολής πάνω στους άλλους και την εγωιστική διεκδίκηση των συμφερόντων μας).
- **Ο άνθρωπος βιώνει θετικά συναισθήματα** συμπόνιας, συμπάθειας και αγάπης προς τους άλλους.
- Το ίδιο **το νόημα της ύπαρξής μας** μπορεί να κρύβεται στην ψυχική επικοινωνία και την αλληλεγγύη μέσα σε έναν κόσμο όπου αντιμετωπίζουμε ποικίλες οδυνηρές δοκιμασίες, προτού καταλήξουμε στον θάνατο.

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

Τα χαρακτηριστικά της ηθικής στάσης ζωής

Οι κρίσεις μας στον ηθικό τομέα θα πρέπει:

α) να έχουν **πρακτικό χαρακτήρα**, δηλαδή μας λένε τι πρέπει να κάνουμε ή να μην κάνουμε

β) να έχουν **καθολικό χαρακτήρα**, δηλαδή να ισχύουν εξίσου σε όλες τις παρόμοιες περιστάσεις και για όλους τους ανθρώπους

γ) να παίρνουν σοβαρά υπόψη **τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των άλλων** ανθρώπων -πέρα από τα δικά μας-

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

Η υιοθέτηση ηθικής στάσης ζωής απαιτεί

- **αξίες** όπως η κοινή ευημερία ή ωφέλεια του συνόλου, η αμεροληψία και η ισότιμη μεταχείριση, και γενικά η αξία της δικαιοσύνης
- σεβασμό των **ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών**
- **καλλιέργεια των αρετών** που θα μας επιτρέψει να ενεργούμε όπως πρέπει

Αρχές φιλοσοφίας
κεφάλαιο 6^ο
Αξιολογώντας την πράξη

Ενότητα 2η – 3η

**Απορίες και ενστάσεις για το πρόβλημα της ηθικής
σκέψης και πράξης**

Η δικαιολόγηση της ηθικής στάσης ζωής

Παρουσίαση Δοϊρανλή Άννα, φιλόλογος